

KUVASSA HARMONIT OVAT KÄYTÖSSÄ HERTTONIEMEN YHTEISKOULUSSA SYKSYLLÄ 2017.

Oodi Harmonille!

TUOMO LAAKSO

OAJ:N ERITYISASIAANTUNTIJA,
ENTINEN HERTTONIEMEN
YHTEISKOULUN MUSIIKIN-
OPETTAJA

S

uomen täyttäessä tänä vuonna 100 vuotta, kulunutta vuosisataa tarkastellaan monesta eri näkökulmasta.

Opetus, opettajankoulutus, opetussuunnitelmat, kansakoulu ja siitä siirtyminen peruskouluun ovat kirjoitusten aiheina kansakuntamme saavutuksia tarkasteltaessa.

Musiikinopetuksesta osana koululaitosta ja sen vaiheista itsenäisen suomen aikana on kirjoitettu sen verran paljon, että tässä ei ole aiheellista kirjoittaa uutta kirjoitusta tai tiivistelmää. Yksi pieni asia suomalaisen koulumusiikin vuosisadasta on kuitenkin syytä nostaa sille kuuluvaan arvoon – nimittäin **harmoni tai oikeammin urkuharmoni.**

Harmoni oli 1900 luvulla Suomessa kouluissa laajalti käytetty soitin. Vielä 1980 -luvulla harmoni oli Helsingissäkin yleinen kotiluokan säestyssoitin. Monella suomalaisella, vähän varttuneemmalla aikuisella, on jonkinlainen muisto "harmoonista" opettajan työvälineenä. Päivät alkoivat usein virren laulamiseksi ja opettaja huojui säestyssoitintaan polkien. Tämä mielikuva virren veisuusta on tallennettu esimerkiksi huumoriyhtye Lapinlahden lintujen vakavampaan kappaleeseen "Aimon virsi" vuodelta 1990, jossa lauletaan, että

**"...Aimo ei osannut koulussa mitään
Mutta pyörää ajoi vaikka vääripäin
Tapahtui tunnilla sitä tai tätä
Onni vei Aimoa eteenpäin**

**Opettaja aamuisin vedätti virren
Aurinko paistoi harmoniini
Aimo sai ylleen ilon pilven
Etupenkistä häntä seurattiin
Ja laulettiin..."**

Soittimena Harmoni kehittyi tunnettuun muotoonsa urkujen pohjalta vapaalehdykkäiseksi soittimeksi ensin Tanskassa G.J. Grenien kehittämänä 1810 -luvulla. Suomalaiset harmonit ovat pääsääntöisesti imuilmaharmonieja, jotka olivat paineilmaharmonieja edullisempia rakentaa ja myös helppokäyttöisempiä. Imuilmaharmonissa polkemalla luodaan alipaine ilma-laatikkoon, johon kosketinta painettaessa ilma virtaa sisäänpäin ja saa halutun lehdykkäkielen soimaan. Tästä ilmavirtauksesta syntyy soittimelle tyypillinen pihinä ja puhina, joka kuuluu olennaisena osana harmonin soittoon.

Kaupallinen harmonien valmistus alkoi Suomessa ensin Tampereella 1860 -luvulla. Seuraavan sadan vuoden aikana Suomessa toimi toistakymmentä harmoneja valmistavaa tehdasta. Suurin näistä oli Kangasalan urkutehdas, joka valmisti yli kymmenentuhatta harmonia. Harmonien valmistus Kangasalan urkutehtaassa alkoi vuonna 1911. Tehtaan toiminta lakasi vuonna 1983 muun muassa harmonien valmistamisen tullessa kannattamattomaksi.

Muita tunnettuja harmonivalmistajia oli mm. E. J. Sillanpää, joka aloitti harmonien valmistamisen pihatuovassaan Lapualla vuonna 1875. Soitinten valmistamista jatkoi edellisen poika, muusikko Vihtori Sillanpää, joka perusti oman harmonitehtaansa ja aloitti yhteistyön Jaako Hissan kanssa vuonna 1896. 1890 luvulla Lapualla toimi samanaikaisesti parhaimmillaan viisi harmonitehdasta. Sillanpää & Hissan harmonit saivat aikanaan erityisesti mainetta vankan tekotapansa ja täyteläisen sointinsa ansiosta. Tämä tehdas tuhoutui kokonaisuudessaan tulipalossa kesällä 1917.

Kolmas tunnettu harmonivalmistaja on Erkki Mäkisen harmonitehdas Sortavalassa. Mäkinen tuli Sortavalan seminaariin käsityön ja piirustuksen lehtoriksi ja jonne hän käsityömallien ja työkalujen perustamiseksi perusti Myllykylän puusepäntehtaan. Sortavalassa toimikin Suomen ensimmäinen käsityön opettajien valmistuslaitos. Harmonien valmistus tehtaassa aloitettiin vuonna 1880 ja tuotanto jatkui aina tämänkin tehtaan palamiseen eli vuoteen 1912 asti.

Itsenäisen Suomen ensimmäiset vuosikymmenet kouluissa laulettiin siis pääsääntöisesti kotimaista tuotantoa olevien harmonin säestyksellä. Toisen maailmansodan jälkeen, suurten ikäluokkien aloittaessa koulutaipaleensa, jokainen koulu ja luokka Suomessa oli oppilaita täynnä. Pianot yleistyivät pikkuhiljaa koulujen säestyssoittimina, mutta niitä ei suinkaan riittänyt joka luokkaan.

Yleensä pianoa käytettiin juhlasalissa, mutta laulunopetus luokissa tapahtui edelleen harmonin säestyksellä. Laulamainen olikin musiikinopetuksen pääsääntöistä sisäl-

töä, sillä vuoden 1952 opetussuunnitelmassa todetaan:

”Kansakoulun laulunopetuksen päämääränä on:

- 1) musiikillisesti arvokkaan lauluvaraston opiminen koulukäyttöä ja vastaisia tarpeita varten ja sen ohessa:
- 2) äänen- ja äänenmuodostuksen kehittäminen,
- 3) sävelkorvan ja musikaalisuuden herättäminen ja kehittäminen sekä
- 4) musiikkitaidon alkeiden opiskelu sävel -ilmiöiden havaintopohjalla erityisesti kuorolaulua silmällä pitäen”

Tulevina vuosikymmeninä koulut luopuivat pikkuhiljaa harmoneistaan, joista monet olivat jo päässeet huonoon kuntoon kovan käytön takia. Syntetisaattorit ja sähköpianot ohittivat harmonit koulusoittimina viimeistään 1980- ja 1990 -luvulla. Harmonit olivat nyt tilaa vieviä mööpeleitä, joissa oli hiljainen ääni ja sekin soveltumaton kevyen musiikin tarpeisiin.

Koulujen luopuessa harmoneista on monella ollut mahdollisuus hankkia pala suomalaisen koulumusiikinopetuksen historiaan kotiinsa. Itse ostin ensimmäiset harmonini Vuosaaren ala-asteelta 90 -luvun puolivälissä, jolloin valitsin pihalla seisovasta harmonirivistöstä kaksi hyväkuntoista hintaan 50 markkaa kappale.

Harmonivarastoni laajeni kuluvan vuoden tammikuussa kahdella harmonilla pelastaessani jätelavakohtalolta taas kaksi erinomaisen hyväkuntoista kouluharmonia Lohjalta. Toinen näistä on oheisen kuvan E. Mäkisen harmoni yli sadan vuoden takaa. Kun vanhan harmonin

avaa putsausta tai korjaamista varten, on aina vähän jännittävää mitä sen sisältä löytyy. Oppilaat ovat ajan kuluessa työntäneet harmonin raosta sen sisälle milloin piirustuksia, milloin kyniä ja kaikenlaisia pikku-ukkoja. Kuusen neulaset ovat myös yksi löytö, joka kertonee soittimen käytöstä joulujuhlassa.

Lapinlahden lintujen laulu palautti minut omiin muistoihini ensimmäisestä kouluvuodesta Vuosaassa, Heteniityn ala-asteella vuonna 1982-83. Aloitin tuolloin koulutaipaleeni Sinikka Pohjan toimiessa luokkani opettajana ja Heteniityn koulun johtajaopettajana. Päivät alkoivat virren laulannalla harmonin toimiessa säestyssoittimena. Kävin tapaamassa nyt 88-vuotiasta Sinikka Pohjaa tätä kirjoittaessani ja hän muisteli työuraansa ja harmonin soittoa seuraavasti.

Ylioppilaaksi päästyään Sinikka haki opettajakorkeaan ja pääsinkin opiskelijaksi. Monilapsisen perheen lapsena kalliit opinnot meinasivat kuitenkin jäädä väliin, ilman tädin taloudellista tukea. Sodan jälkeen tarvittiin kuitenkin paljon väliaikaisia opettajia oppilasmäärän valtavasti lisääntyessä suurten ikäluokkien astuessa kouluun. "Niinpä otin parin vuoden pestin Savitaipaleella väliaikaisena opettajana ja lykkäsin opettajakorkean opintoja.

Savitaipaleella oli harmoni ja siitä se harmonin soitto sitten alkoi." Soittotaidon alkeet oli kuitenkin jo opittu tädin kotona, jossa oli piano ja harjoitteluvihko. Savitaipaleen jälkeen Sinikan opettajanura jatkui vielä Sotkamossa ennen opettajaopintoja. Maaseudulla harmoni oli tietenkin koulussa ja melkein joka talossa. Opettajakorkeassa alkoi todellinen soiton harjoittelu pianolla ja siellä "musiikin opettaja

olikin todella tomera." Soittotaito oli opettajakorkeassa jokaisen velvollisuus. Ensimmäisistä pätevän opettajan palkoista kotiin ostettiin piano ja "sillä sitten oli hyvä harjoitella".

Sinikan opettajanura Helsingissä alkoi Suomenlinnasta ja jatkui kahdeksan vuoden pestillä Santahaminassa. Sen jälkeen oli vuorossa Heteniityn ala-aste, jossa vierähti johtajaopettajana 16 vuotta ja parikymmentä vuotta yhteensä. "Heteniityn koululla olikin sitten harmoni joka luokassa. Se harmonin ääni on semmoinen luonteva ja nätti". Haitariin verrattuna harmonin ääni oli Sinikan mielestä "lempeä", josta oppilaatkin pitivät ja rauhoittuivat sitä kuuntelemaan. Harmoni olikin käyttökelpoinen soitin melodioiden ja harmonioiden soittamiseen. Harmonin säestyksellä laulettiin virret ja tietenkin maakuntalaulut. Nehän piti jokaisen osata.

Luokissa soi harmoni, mutta juhlasalissa oli piano. "Harmoni on soittimena semmoinen, että se antaa vähän anteeksi. Pianonsoitto se heti paljastaa jos osaa soittaa tai ei. Juhlissa sitten laulettiin ja aina oli talossa joku, joka osasi pianoa soittaa hyvinkin. "Näin oli aina vuoteen 1989 asti kunnes Sinikka jäi johtajaopettajan tehtävästään eläkkeelle.

Äitini Kirsti Laakso toimi sittemmin Heteniityn koulussa luokanopettajana, musiikinopettajana ja myös koulun rehtorina. Koulumusiikinopetuksen murrosta kuvaa hyvin äitini toteamana, että "olihan se vähän koomista säestää pöllörockia harmoonilla. Ei siitä oikein saa tarvittavia tehoja irti". Näin sai harmoni siirtyä käytävälle kauniiksi huonekaluksi ja piano tuli luokkaan harmonin tilalle. Aikansa kutakin.

Harmonin asema on säilynyt vakaana suomalaisen kansanmusiikin piirissä ajan tuulista huolimatta. Kaustisen kansanmusiikkifestivaali on edistänyt suomalaisen kansanmusiikin näkyvyyttä ja elinvoimaisuutta aina vuodesta 1965 asti. Kansanmusiikin parissa harmoni onkin edelleen yksi tärkeistä soittimista ja sen soitto innostaa myös nuoria pianoharrastajia. Tämä nähtiin jälleen Kaustisella mestaripelianeni Mauno Järvelän johtamassa Näppäreiden esityksessä, jossa lavalla oli samanaikaisesti kolmisenkymmentä harmonia nuorten soittimina osana näppäriorkesteria. Kansanmusiikin parissa soittimena on usein helposti kuljetettava, laatikkoon kasattava matkaharmoni. Toimivat matkaharmonit ovatkin haluttuja soittimia helpon liikuteltavuutensa takia.

Uskon, että Helsingin kouluissa on vielä harmoneja siellä täällä jäljellä. Näistä säilyneistä soittimista on syytä pitää hyvää huolta ja antaa välillä asiantuntevan korjaajan tarkastaa tai huoltaa soitin. Jos soittimessa on jotain vikaa, on se yleensä melko helposti korjattavissa, koska näissä soittimissa ei ole monimutkaisia sähkö- tai juurikaan metalliosia. Harmonit kestävät käyttöä hyvin ja ovat käytökelpoisia soittimia esimerkiksi kansanmusiikkikappaleita soittaessa. Ja kuka kieltää käyttämästä harmonia minkä tahansa genren parissa. Oppilaat ainakin on hyvä tutustuttaa tähän osaan suomalaista koulumusiikinopetuksen historiaa.

SINIKKA POHJAN HAASTATTELU 30.8.2017

KUVASSA HARMONIT OVAT KÄYTÖSSÄ HERTTONIEMEN YHTEISKOULUSSA SYKSYLLÄ

HARMONIT VASEMMALTA OIKEALLE:

- KANGASALAN URKUTEHTAAN HARMONI JA KOULUN ALKUPERÄINEN HARMONI
- SILLANPÄÄ & HISSAN HARMONITEHTAALTA, LAPUALTA
- E.MÄKISEN HARMONITEHTAAN HARMONI SORTAVALASTA

